

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

Мұнайгаз жобаларын қаржыландыру көздерін елдер тобы үлгісінде талдау

**Талдамалық жазба
Төлем балансы және валюталық реттеу
департаменті**

Мамыр 2019

Құратова Ақбөпе

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің (бұдан әрі – ҚРҰБ) экономикалық зерттеулері мен талдамалық жазбалары ҚРҰБ зерттеулерінің, сондай-ақ ҚРҰБ қызметкерлерінің басқа ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін таратуға арналған. Экономикалық зерттеулер пікірталастарды ынталандыру үшін таратылады. Құжатта айтылған пікірлер автордың жеке ұстанымын білдіреді және ҚРҰБ ресми ұстанымымен сәйкес келмейді.

Талдамалық жазба
2019 жылғы мамыр

Мұнайгаз жобаларын қаржыландыру көздерін елдер тобы үлгісінде талдау

Құратова Ақбөпе¹

Аннотация

Мұнайгаз жобаларының шығыны өте көп және технологиялардың, адам капиталының және материалдық базаның болуын талап етеді. Қазақстанда мұнайгаз саласы экономиканың негізгі салаларының бірі болып табылады және сыртқы экономикалық қызметтің ағындарына айтарлықтай әсер етеді. Өз кезегінде, шикізат секторындағы ірі инвестициялық жобаларды қорландыру құрылымы да негізінен мұнай және газ конденсатын экспорттайтын елдердің ағымдағы шотының жай-күйін айқындайтын факторлардың бірі болып табылады. Осы мақалада сауда секторының құрылымы және осы құрылымның мұнай бағалары циклінің әртүрлі фазаларындағы ағымдағы шоттың серпініне әсері бойынша ұқсас елдердің мұнайгаз жобаларын қаржыландыру көздеріне талдау жасалады.

---

¹ Құратова Ақбөпе – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Төлем балансы және валюталық реттеу департаменті Экономикалық талдау басқармасының жетекші маманы.
E-mail: Akbope.Kuratova@nationalbank.kz

Мұнайгаз кешені капиталды көп қажет ететін, барлау мен өндіру және сол сияқты қайта өңдеу секторында айтарлықтай инвестицияларды талап ететін сала болып табылады. Мұнайгаз жобаларының ұзақ іске асыру, өзін-өзі өтеу мерзімі және жоғары тәуекел деңгейі бар. Осыған байланысты жобаларды қаржыландырудың неғұрлым пайдалы көздерін және олардың рационалды үйлесуін айқындау маңызды. Осылайша, қаржыландыру көздерін таңдау проблемасы қазіргі кезде капиталды көп қажет ететін және қор сыйымдылығы үлкен салалар үшін маңызды болып табылады. Әртүрлі елдерде бір біріне ұқсас жобаларды қаржыландыру сипаттамасының материалдық базаға, адам капиталына, географиялық позициясына, технологияларға және институционалдық ортаға қатысты айырмашылығы болады. Шикізат секторындағы ірі инвестициялық жобаларды қорландыру көздерін таңдау да негізінен мұнай мен газ конденсатына экспорттайтын елдердің ағымдағы шотының жай-күйін айқындайтын факторлардың бірі болып табылады (*1-5-графиктер, 1-қосымша*).

Әлемдік практикада мұнай кен орындарын қаржыландыру схемаларының әртүрлі нұсқалары бар: ішкі көздер, борыштық құралдар, шетелдік тікелей инвестициялар және балама нұсқалар.

Қазақстан

Мұнайгаз жобаларын іске қосу кезеңінде елдің инфрақұрылымы дамымаған болды, меншікті қаражаты бар жобаларды қаржыландыру мүмкіндігі болмады. Қазақстан компанияларының сыртқы нарықта қарыз алуға мүмкіндігінің болмауына байланысты қаржыландырудың жалғыз ықтимал тәсілі шетелдік тікелей инвестициялар болды. Қазақстанда шетелдік капиталдың қатысуы бар ірі мұнайгаз жобаларына мыналар жатады²:

- Теңіз (*Теңізшевройл*), шетелдік инвесторлардың үлесі – 80% (*Болашақта Теңізді кеңейту жобасына 2023 жылға қарай инвестициялар 38 млрд АҚШ долларын құрайды*);
- Қарашығанақ (*Қарашығанақ Петролиум Оперейтинг Б.В.*), шетелдік инвесторлардың үлесі – 90% (*Болашақта игеру жоспарында 2020 жылға қарай 1,5 млрд АҚШ доллары мөлшеріндегі инвестициялар көзделеді*);
- Қашаған (*Солтүстік Каспий жобасы*) шетелдік инвесторлардың үлесі – 83%.

Мысалы, Норвегияда мұнай кен орындарын әзірлеудің бастамасында шетелдік компаниялар басым болды, алайда билік мұнай ресурстарын ел өңделмеген мұнайды дербес (*мемлекеттің қатысуымен ірі компаниялар*

² Дереккөзі: ҚР Энергетика министрінің Үкімет сағатындағы баяндамасы, 2018 жылғы 21 мамыр

құрылды) өндіре алатындай және қайта өңдей алатындай етіп пайдалануға тиіс және ұлттық компанияның оператор ретінде білімге ие болуы ғана мұнай саласындағы бақылау ісінде мемлекетке қолдауды қамтамасыз етеді деген тұжырымға келді. Ресей жағдайында, мұнайгаз кен орындарын қаржыландыру үшін борыштық құралдарды пайдалану осы сектордың дамуына орай КСРО бөліну кезеңінде ықтимал болды.

1-графикте көрсетілгендей, тау-кен өндіру өнеркәсібіндегі тікелей инвестициялар және мұнайдың әлемдік бағасы арасында тікелей тәуелділік бар. 2015 жылдан бастап қолайлы баға конъюнктурасы мұнайгаз саласына тартылған инвестициялар көлемінің ұлғаюына себепші болды, олар 2018 жылы 12 млрд. АҚШ долл. болды, бұл 2015 жылмен салыстырғанда 4,5 есе көп. Ағымдағы сәтте, мұнайгаз саласына жинақталған тікелей инвестициялар 2005 жылдан бастап 74,9 млрд. АҚШ долл. болды.

1-график. Шетелдік тікелей инвестициялардың өңделмеген мұнайды және табиғи газды өндіруге жалпы ағыны

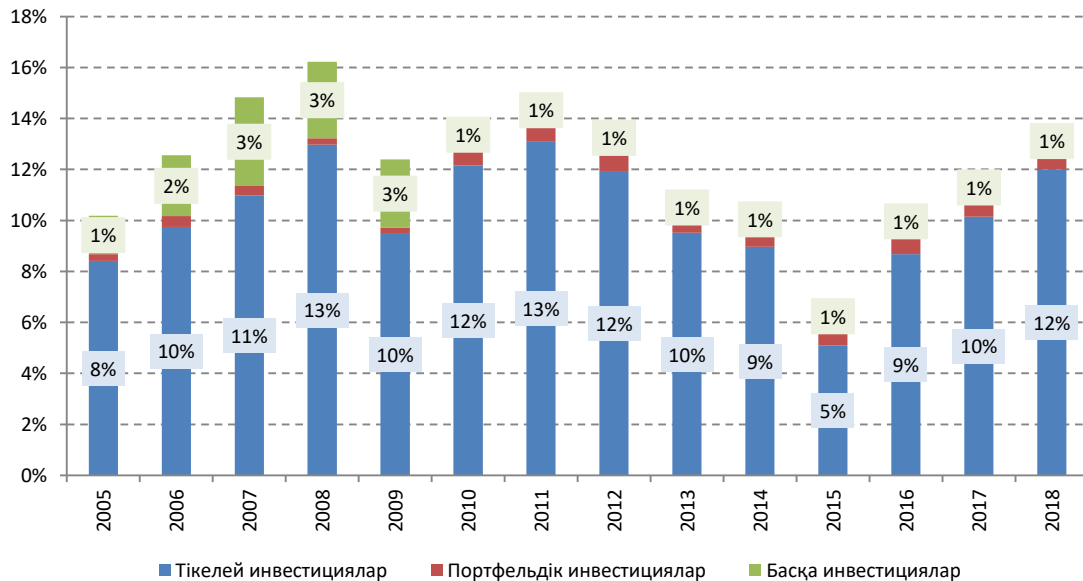

Дереккөзі: ҚР ҰБ, Thomson Reuters

Сонымен қатар, Қазақстанның ағымдағы шотына талданып отырған елдермен салыстырғанда құбылмалылық тән (1-график, 1-қосымша). Бұл негізінен бейрезиденттердің инвестициялық кірістерінің Қазақстандағы тауарлар экспортына арақатынасы қаралып отырған ел топтарының арасында ең жоғары болып табылады, олардың экономикасы шикізат өндіру мен оның экспортына байланысты (2-график, 1-қосымша). Осы арақатынастың үдемелі мәні төлем балансы үшін тәуекел бола отырып, ағымдағы шот тапшылығының ұлғаюына қарай қысымның бар екендігін көрсетеді. Қазақстандағы тікелей инвестициялар бойынша пайыздар төлеу көлемінің өсуі Қашаған мұнай-газ

жобасын іске асыруға байланысты, бұл мұнай бағасының өзгерістерімен шетелдік инвесторларға кірістер төлеудің құбылмалылығын көрсетеді (*түзету 2000-2018 жылдар үшін 75,5% болды*). Әдетте инвесторлар мұнайдың бағасы жоғары болған кезде дивидендтер төлеуді талап етуге бейім келеді (*2-график*), бұл кірістер балансы тапшылығының өсуіне әкеледі.

2-график. Қазақстандағы құрауыш бөліктер бойынша төленетін кірістер серпіні, ІЖӨ-ге %-бен

Дереккөзі: ҚР ҰБ

Ресей

Шетелдік инвестициялардың Ресейдегі мұнай-газ секторына қатысуы Қазақстанға қарағанда неғұрлым шектеулі болды, өйткені КСРО тарауы сәтіне Ресейдің мұнай секторы дамыған болатын³ (26 мұнай өндеу зауыттары (МӨЗ) және 1960 жылдан бастап игерілген Поволжья, Тимано-Печора және Батыс Сібір ірі кен орындары), мұнда бірінші МӨЗ 1863 жылы іске қосылды.

2014 жылы ЕО-тан және АҚШ-тан мұнайды терең сулы барлау мен өндіруге арналған жабдықтарды жеткізуге инвестицияларды тартуға, сол сияқты осындай жобалар үшін кез келген қызметтерді көрсетуге санкциялар салудан кейін қаржыландыру көздерін таңдау кезінде басымдықтардың – тікелей шетелдік инвестициялардан балама құралдарға (*кредиттер мен қарыздар, облигациялар*) ауысуы болды.

2015 жылы шетел валютасында номинирленген облигациялар, ішкі көздер (*таза пайда, активтерді өткізу және т.б.*) және резервтер, сондай-ақ мемлекеттік көмек⁴ қаржыландырудың негізгі көзі болды

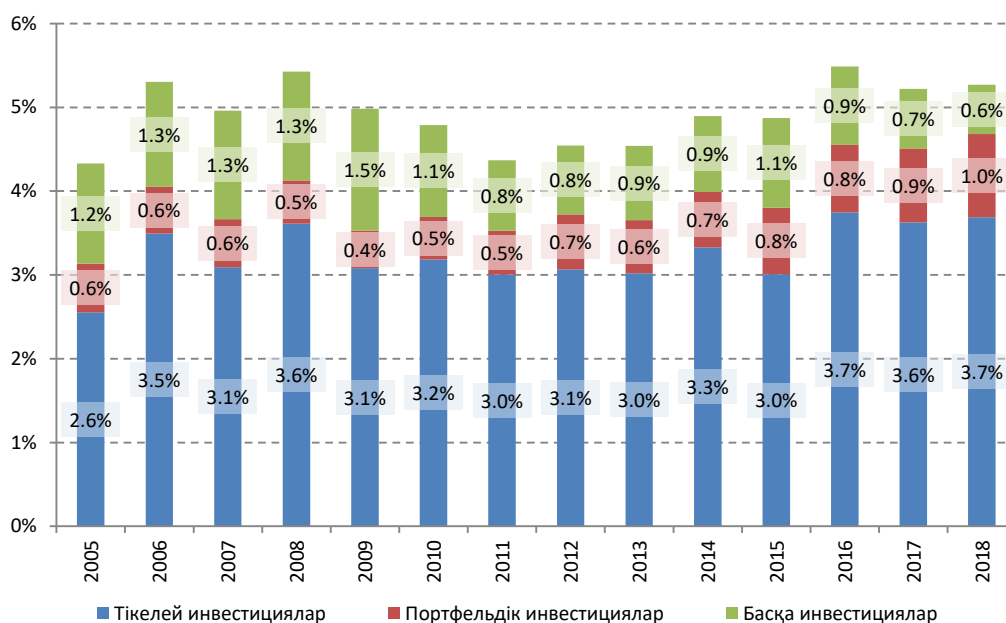
³ FitchRatings агенттінің арнайы есебі.

⁴ «Мұнай-газ саласы компанияларын қаржыландыру көздерін талдау» жарияланымы, 2015 жылғы желтоқсан.

Ірі мұнай-газ топтарының бірі болып табылатын «Роснефть»ҰК» ЖАҚ кредиттер мен қарыздар (анықтама: олардың жалпы сомасы 2017 жылы 1 769 млрд. руб.) және облигациялар шығару (облигацияларды өтеу бойынша міндеттемелер 640 млрд. руб. құрады) түрінде қаражатты тартады. Бұл ретте жарғылық капиталының шамасы соңғы жылдары өзгеріссіз қалуда. «Лукойл» ЖАҚ және «Газпром» ЖАҚ жағдай осындай (өзгермеген акционерлік капитал кезінде кредиттер мен қарыздардың жалпы сомасы 2017 жылы тиісінше 616 млрд. руб. және 3 266 млрд. руб. құрады)⁵ болып қалыптасқан.

Осыған қарамастан, Ресей экспортының Қазақстанмен ұқсас шикізат құрылымы бар, энергия ресурстарына бағаның айтарлықтай төмендеуі жылдары Ресейдің ағымдағы шоты профицитте болды. Қарастырылып отырған елдер арасында Ресей инвесторларының кірістері инвестициялық төлемдердің жалпы көлеміндегі тікелей инвесторлар кірістерінің жоғары үлесіне қарамастан, мұнай бағасының өзгеруіне неғұрлым орнықтылардың бірі болып табылады (3-график). Бұл сол сияқты Ресей мұнай компанияларының сыртқы жағдайларға бейімделуімен байланысты. Мәселен, сауалнамаға сәйкес Ресей мұнай компаниялары 2018 жылы кредиттер мен қарыздар алу (барлық компаниялардың 55%-ы, 2017 жылмен салыстырғанда +9%) және акционерлік капиталды (31%) және ақша қаражатының ішкі көздерін (14%)⁶ тарту арқылы қаржыландыруды күтеді.

3-график. Құрауыштар бойынша Ресейдегі төлемге кірістер серпіні, ІЖӨ-ге %-бен

Дереккөзі: РФ ОБ

⁵ 2017 жылғы «Роснефть» ЖАҚ, «Лукойл» және «Газпром» қаржылық есебі.

⁶ Мұнай-газ секторы басшыларына және мамандарына жүргізілген пікіртерім нәтижелері -2017 ж., Deloitte.

2018 жылдың жарты жылының 9 айында отын-энергетикалық пайдалы қазбаларды (*мас көмірі, қоңыр көмір (лигнит), мұнай, газ*) өндіруге тікелей инвестициялар 4,7 млрд АҚШ долларға өсуді көрсетіп, 23 млрд. АҚШ долларын құрады. Бұл ретте, 2019 жылғы үлгідегі (*DASKA 2.0*) «Американың қауіпсіздігін Кремль басқыншылығынан қорғау туралы» (*DASKA*) Заң жобасын ықтимал қабылдаумен байланысты Ресейге тікелей инвестициялар ағынының қысқару ықтималдығы бар. Аталған құжат Ресейде мұнай ресурстарын игеру бойынша жобаларды қолдау және шетелдегі Ресейлік мұнай жобаларына қарсы санкцияларды қамтиды. Аталған шараларды іске асыру батыс мұнай сервис компанияларының Ресейдегі жаңа мұнай өндіру жобаларындағы жұмысын шектеуі мүмкін.

Австралия

1965 жылы алғашқы теңіз ұңғымасын бұрғылау сәтінен бастап көмір қабаттарындағы заманауи газ дүрбелеңіне дейін Австралияның мұнай газ саласы аталған салада көптеген жобалардың төңірегінде құрылған технологиялардың, көрсетілетін қызметтердің және өндірістердің инновациялық секторын құрды және оны қолдауда.

Батыс Австралияның, Виктория мен Солтүстік Аумақтың жағалауларындағы ірі жобалар озық жобалардың қатарында болып, әртараптандырылған мұнай газ индустриясын көрсетеді. Жергілікті компаниялар терең, қашықтағы ресурстарды игерумен айланысады және жобаны басынан бастап соңына дейін жүргізу тәжірибесіне ие: барлау және ұңғылау технологиялары, су асты, геофизикалық, инженерлік және жобалау жұмыстары, геотехника, қауіпсіздік, оқыту, пайдалану және техникалық қызмет көрсету.

Австралиялық мұнай газ компаниялары арасында жобаларды қаржыландырудың баламалы түрлерін қолдану кеңінен қолданылады, оларға мыналар⁷:

- Сатып алуларды қолдау үшін пайдаланылатын клиенттен алдын ала төлемдер;
- Ағымдық қаржыландыру тетіктері;
- Жаңа жобаларды бірнеше қаржы көздерінен әдеттегіден өзгеше қаржыландыру;
- Өндірушілердің айналым капиталын қаржыландыру;
- Жобалық қаржыландыру жатады.

Қаржыландырудың әртүрлі типтері мұнай газ секторының тартымдылығын қамтамасыз етеді және энергия ресурстарының әлемдік

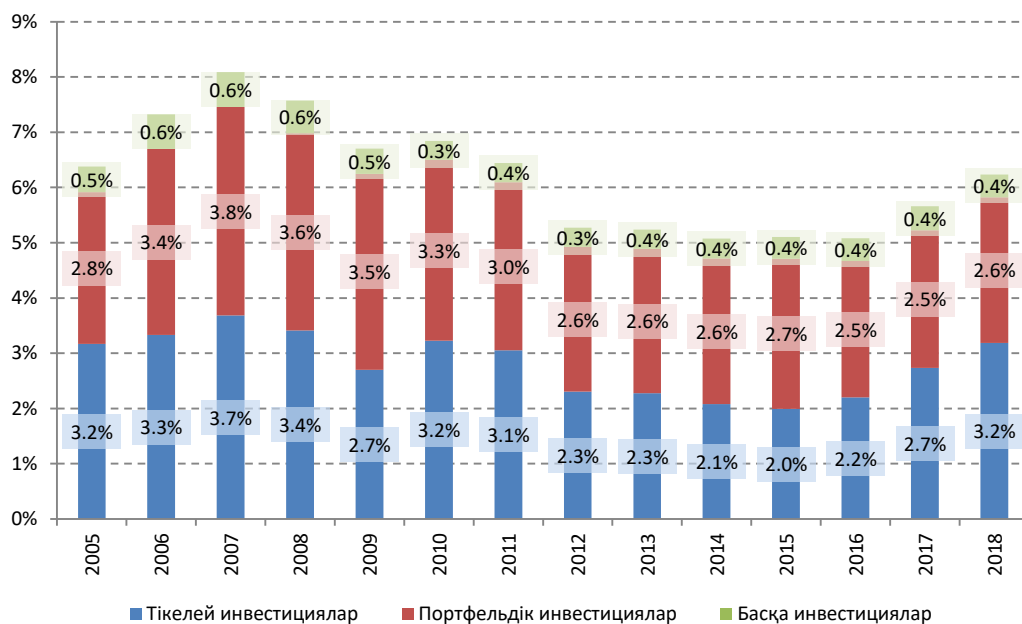
⁷ «Alternative financing structures in the oil, gas and mining sectors», Briefing note, March 2016

нарығында бағалардың құбылмалығы кезінде олардың тұрақтылығын арттырады. Осылайша, өндіру саласына тікелей инвестициялар ағымы өсу үрдісін көрсетіп отыр, және 2017 жылы 241 млрд. АҚШ долл. құрады (*барлық тікелей шетелдік инвестициялардың 37%-ы*).

Австралияда шетелдік инвесторлардың кірістері тікелей және портфельдік инвестициялар бойынша салыстырмалы түрде тең үлеспен бөлінген. Мұндай құрылым елдің ағымдағы шот тапшылығы тұрақтылығының бір себебі болып табылады (*4-график*).

4-график. Австралиядағы құрамдауыштар бойынша төленетін кірістер серпіні, ЖІӨ-ге %-бен

Дереккөзі: Австралияның статистика бюросы

Австралияда төленетін кірістердің тауарлар экспортына ара-қатынасының көрсеткіші 2007 жылы ең жоғарғы мәнге жетті (54%), бұл кезде төленетін кірістердің өсу қарқыны тауарлар экспортының өсу қарқынынан бірнеше рет асып кетті. Ары қарай бұл ара-қатынас төмендей бастады, себебі бейрезиденттердің кірістерінен тауарлар экспорты жылдам өсті, осылайша ағымдағы шот тапшылығы мұнай бағасы бірден өзгерген кезеңдерде орнықты болып қала берді. Австралия экономикасының тау-кен өндірісі мен ауылшаруашылығы секторларына тәуелді болуына қарамастан экономиканы сырттан қорландыру көздері құрылымының ерекшелігі мен дамыған институционалдық орта тартылған капиталдың ел ішінде қалуына мүмкіндік береді, себебі тікелей инвестициялар бойынша төлемдердің неғұрлым көп үлесі қайта инвестицияланады.

Норвегия

Барлық көлемдегі компаниялардың әртүрлілігі жобалардың әралуан түрлеріне және жаңа әрі тиімді технологияларды ендіруге мүдделілікті қамтамасыз ете отырып, бәсекелестікке ықпал етеді.

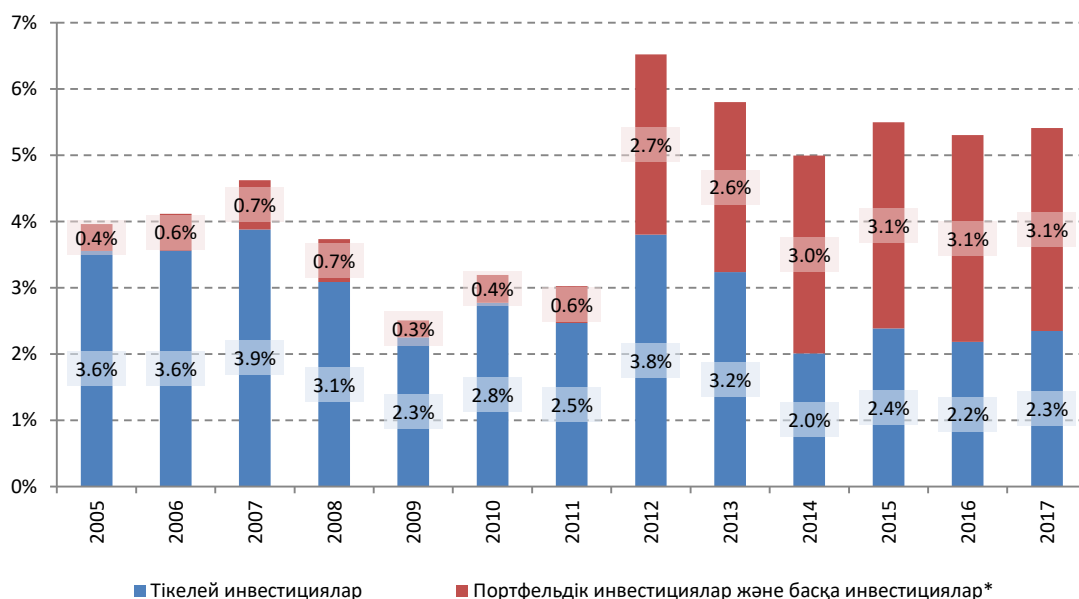
2017 жылдың аяғында норвегиялық шельфте 43 барлау-кен өндіру компаниясы (27 оператор компания, 16 өндірістік лицензия бойынша серіктес компания⁸) жұмыс істеген болатын.

Норвегия мұнай және газ экспорты қаржыландырылады, оның ішінде мемлекеттік компаниялар, мысалы EksportCreditt компаниясы есебінен қаржыландырылады. Осымен қатар мұнай нарығында мемлекеттің қатысуымен ірі компаниялар басымдыққа ие (мысалы, Statoil/Equinor компаниясының 67% мемлекетке тиесілі). Кен өндіру саласына тікелей инвестициялардың ағыны 2018 жылы 19,1 млрд АҚШ долларын құрады (+5% ж/ж). Норвегияның мұнай және газ қауымдастығы (NOG) Норвегияның мұнай өнеркәсібіне инвестициялар олардың бағалауы бойынша 2019 жылы 21,5 млрд АҚШ долларына өсетінін хабарлады, бұл осы салада соңғы жылдары жүргізілген елеулі қайта құрылымдаумен байланысты болып келеді. Жаңа жобалар өндірісті мұнай бағасы төмен болған кезде де аз шығынды етіп жасауға негізделген (мысалы Equinor компаниясы зиянсыздықтың орташа бағасына ие екендігін мәлімдеді 21 долл./барр.).

Резиденттердің шетелдік инвестициялардан алатын кірістері көлемінің көбі бейрезиденттерге төленетін кірістермен және тәуелсіз қордың⁹ жинақталған сыртқы активтерімен салыстырғанда Норвегияның ағымдағы шотының профицитін қамтамасыз етеді. Экспорттың шоғырлануына қарамастан (барлық экспорттың 60% мұнай және газ алады), мұнай бағасына құрылымдық өзгерісі 2014-2015 жылдары төленетін инвестициялық кірістер серпініне әсер етпеді (2 және 3-графиктер, 2-қосымша). Бұл портфельдік инвестициялар бойынша кірістері басым болатын шетелдік инвесторлар кірістерінің құрылымына байланысты (5-график).

⁸ Дереккөзі: Веб-сайт: www.norskpetroleum.no

5-график. Норвегиядағы құрамдаушылар бойынша төленетін кірістер серпіні, ЖӨ-ге %

*Ескертпе. Норвегияның 2012 жылға дейінгі төлем балансы статистикасында портфельдік және басқа инвестициялар бойынша пайыздарды бөлу жоқ, осыған орай олар жиынтықта ұсынылған.
Дереккөзі: ОБ сайттары

Дереккөзі: Норвегия статистика бюросы

Канада

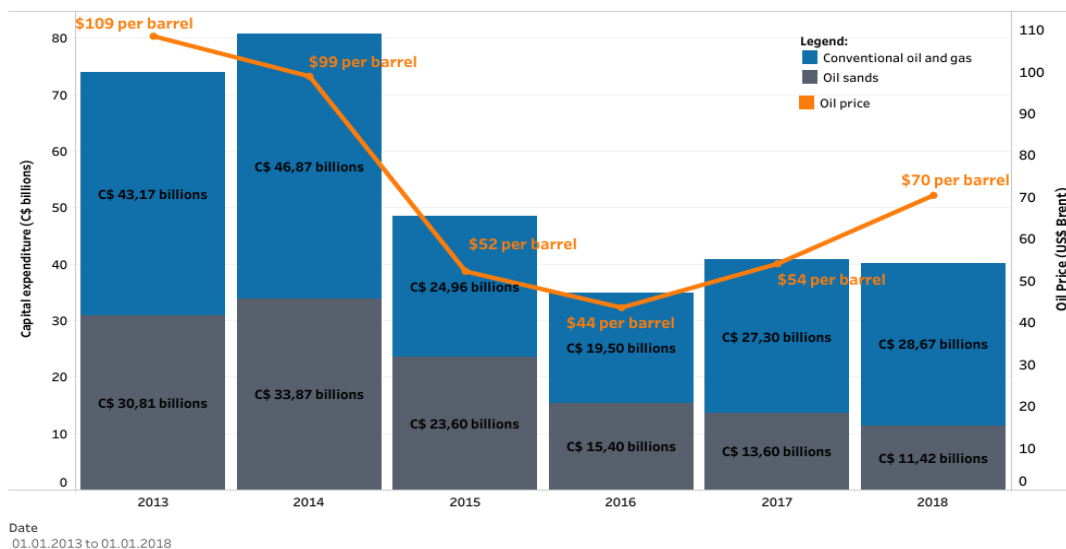
Канадада геологиялық барлау жұмыстарының ерекшелігі мұндай жұмыстардың 70%-дан астамын «юниор» компаниялар жүзеге асырады. «Юниор» компаниялар бағалы металдардың жаңа кен орындарын іздестіреді және жаңа кен орны анықталғаннан кейін оның иесі бола отырып, пайдалы қазбалардың ірі кен шоғырларлану ықтималдығы бар кеніштерді сатып алуға ұмтылады. Бұл ретте, көбінесе, мұндай фирмалардың ресурстарды өз бетінше игеру мүмкіндігі жоқ, сондықтан болашақта бұл кеніштерді ірі компаниялар сатып алып, игеруді жүргізеді.

Канадада геологиялық барлау компаниялары биржаларға шығу арқылы, оның ішінде Торонто Қор биржасы арқылы қаржыландыруға қол жеткізе алады. Белгілі болғандай, геологиялық барлау үлкен қаржылық тәуекелдермен байланысты, сондықтан сенімді жария қор биржаларына қол жеткізу «юниорларға» қаражат тартуға және инвесторлардың тәуекелін азайтуға мүмкіндік береді⁹. Тікелей және портфельдік инвесторлар қаржыландыруды жүзеге асырады.

⁹ Канада мен Қазақстан: Серіктестікке арналған негіз ретінде ұқсас сын-қатерлер. Kazakhstan Business magazine. №3, 2015

2016 жылдан бастап мұнайдың әлемдік бағасы өсуіне қарамастан, Канадада мұнай жобаларына инвестициялар қысқаруын жалғастыруда (1-сурет).

1-сурет. Канаданың мұнайгаз секторына инвестициялар серпіні*, канадалық млрд. доллармен және Brent маркалы мұнай бағасы, 2013-2018.

*Ескертпе. Көк баған мұнай мен газға инвестицияларды көрсетеді, сұр түс мұнайы бар құмға инвестицияларды білдіреді¹⁰.

Дереккөзі: Канаданың Ұлттық Энергия Кеңесінің веб сайты

Канада мұнайының инвестициялық тартымдылығы төмендеуі бірнеше факторларға байланысты. Мәселен, энергия тасымалдағыштарға баға құлдырағанға дейін қабылданған инвестициялық шешімдердің нәтижесінде мұнайды игеру өсуін жалғастыруда.

Алайда 2016 жылдан бері құбырлардың өткізу қабілеті іс жүзінде өзгеріссіз қалып отыр, бұл Канада мұнайы мен Солтүстік Америкадағы жеңіл мұнай эталоны арасындағы баға айырмасының ұлғаюына ықпал етті. Бағаның жоғары дифференциалы (үш жылдық ең жоғары көрсеткіш 2018 жылғы наурызда белгіленді және бір баррель үшін 23 доллар болды) Канада мұнай өндірушілердің кірістілігін және осы саланың инвестициялық тартымдылығын төмендетеді.

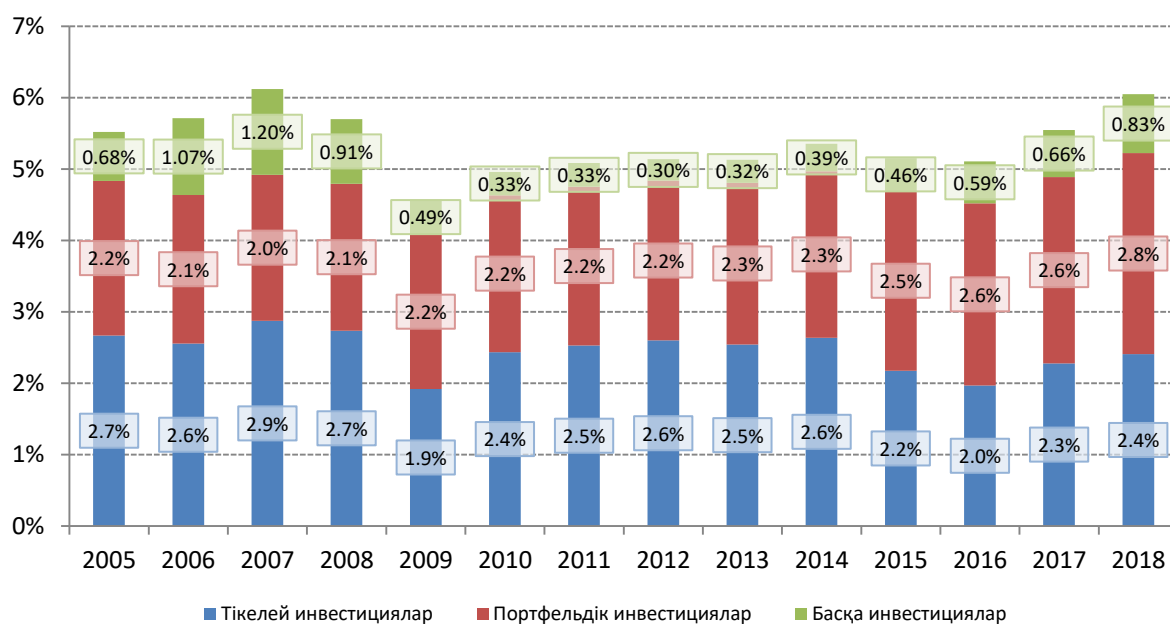
2016 жылдан бері мұнайдың әлемдік бағасының өсуіне қарамастан энергия тасымалдауыштар нарығындағы белгісіздік сақталып отыр, бұл инвесторларға қысқа мерзімді инвестицияларға басымдық беруді мәжбүрлейді. Канада мен АҚШ-та алынуы күрделі мұнай әзірлеу үшін бастапқы аз капитал салымын талап ететіндігін және мұнай құмдарын әзірлеу бойынша әдеттегі

¹⁰ Мұнай құмдары жанатын пайдалы қазбаны, дәстүрлі мұнайдың бір түрін білдіреді, ол құммен, балшықпен және сумен араласқан.

жобаға қарағанда инвестицияларды әлдеқайда шұғыл қайтаруды қамтамасыз етеді.

Ағымдағы шоттың тарапынан қарағанда оның тапшылығы Австралиядағыдай тұрақты болып табылады. Тікелей шетелдік инвесторлардың кірістері мұнай бағасының өзгерістеріне бейім емес, ал олардың қаралып отырған уақыт аралығында тауар экспортына арақатынасы тұрақты болып қалды (*орташа алғанда 20%*). Тікелей инвесторлар кірісінің баға факторларынан болатын төмен тәуелділік талдау жасалған елдермен салыстырғанда экономиканың әртараптандырылған құрылымы есебінен болады. Инвестициялық кіріс құрылымындағы портфель инвестициялары бойынша төлемдердің неғұрлым жоғары көлемі (*6-график*) және алуға төлем көлемімен салыстырылатын кірістер ағымдағы операциялар шоты тапшылығының орнықтылығына ықпал етеді.

6-график. Құрамдары бойынша Канаданың төлемдеріне кірістер серпіні, ІЖӨ-ге %-бен

Дереккөзі: Канада Статистика бюросы

Өндіруші салаларды қаржыландыруға ықпал ететін өзге де факторларды талдау

Экономиканың өндіруші саласының дамуы кезінде технология факторлары мен адам капиталы маңызды роль атқарады. Ішкі нарықта бұл факторларға қажеттілікті қанағаттандыру мұнайгаз компанияларына шетел капиталынан тәуелді болуды төмендете отырып меншікті капиталды өсіруге мүмкіндік береді. Инновациялардың жаһандық индексіне және адамның даму индексіне сәйкес Қазақстан қаралып отырған елдің ішінде соңғы орында тұр

(1-кесте). Қазақстанның инновациялық ендірулер бөлімінде неғұрлым әлсіз талап нарықтың, адам капиталының және зерттеулердің дамушылық дәрежесі бөліп көрсетіледі, ол елдің инвестициялық әлеуетін пайдаланудың қажетті талаптарының бірі болып табылады.

Салыстыру үшін, Австралияның мұнай және газ өнеркәсібі оның ресурстарын қашықтықтан орналастыруға, техникалық проблемалар мен тәуекелдерге, сондай-ақ экологиялық және әлеуметтік проблемаларға байланысты проблемаларды еңсеруде дүниежүзілік беделге ие. Көптеген зерттеу агенттіктері озық зерттеулер мен әзірлемелерді жүргізеді және қазіргі уақытта бүкіл әлемде жетекші мұнай-газ компаниялары қолданатын жаңа технологияларды енгізеді. Жиынтығында аталған факторлар Австралияның елдегі бизнесті дамыту, инновация және жүргізу көрсеткіштері бойынша жоғары позицияға ие болуына ықпал етеді.

1-кесте. Елдер тобы бойынша кейбір индекстерді салыстыру*

Елдер	Адами даму индексі ¹¹	Инновациялардың жаһандық индексі ¹²	Бизнесті жүргізу жеңілдігі индексі ¹³
	Индекс (жалпы рейтингтегі орын)	Индекс (жалпы рейтингтегі орын)	Индекс (жалпы рейтингтегі орын)
Австралия	0.939 (3)	51.98 (20)	80.13 (14)
Ресей	0.816 (43)	37.90 (46)	77.37 (35)
Норвегия	0.953 (1)	52.60 (19)	82.95 (8)
Қазақстан	0.8 (58)	31.42 (74)	77.89 (36)
Канада	0.926 (12)	53.00 (18)	79.26 (18)

Қорытынды

Елдер тобы бойынша мұнай саласын қаржыландыру түрлерін талдау мұнай кен орындарын геологиялық барлаудың бастапқы кезеңінде осы салаға инвестициялар көлемі негізінен елдің инфрақұрылымына байланысты екенін көрсетті. Мәселен, қаржы нарығы дамымаған, сапалы адами капитал тапшылығы бар елдер шетелдік инвестицияларды тарту арқылы ірі мұнай-газ

¹¹ Адам дамуының индексі бүкіл әлемдегі елдер үшін күтілетін өмір сүру ұзақтығының, сауаттылығының, білімінің және өмір сүру деңгейінің кешенді салыстырмалы көрсеткіші болып табылады. Адамзаттың дамуы туралы есеп, БҰҰ Даму Бағдарламасы, 2018ж.;

¹² Инновациялардың жаһандық индексі экономикалық дамудың түрлі деңгейлеріндегі әлем елдерінің инновациялық дамуын егжей-тегжейлі сипаттайтын 82 түрлі айнымалылардан құрылған. INSEAD Халықаралық бизнес мектебінің зерттеулері, 2018ж.

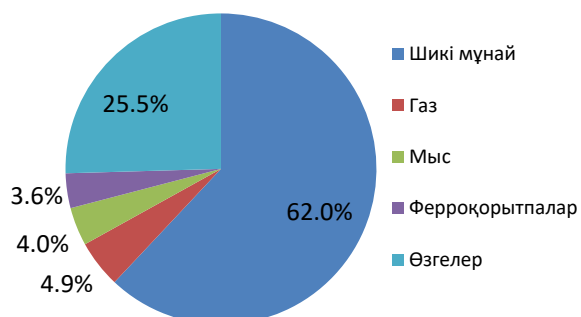
¹³ Бизнесті жүргізу жеңілдігі индексі дүниежүзілік банк жылдық деректер негізінде жасайтын әлем елдері арасындағы кәсіпкерлік қызметтің қарапайымдылығын салыстыру үшін пайдаланылады.

жобаларын қаржыландырады. Осылайша елдің технологиялық мүмкіндіктері жақсаруда және қысқа мерзімді кезеңде жұмыссыздық проблемалары шешілуде. Алайда инвесторлар мұнайға жоғары баға кезеңінде дивидендтерді төлеуді талап етуге бейім, сол арқылы ағымдағы шотқа қысым жасайды. Сондай-ақ тікелей инвестицияларды шоғырландыру кезінде салымдардан және технологиялық әзірлемелерді енгізуден түскен пайданың елеулі үлесі инвестор елдің экономикасына түседі.

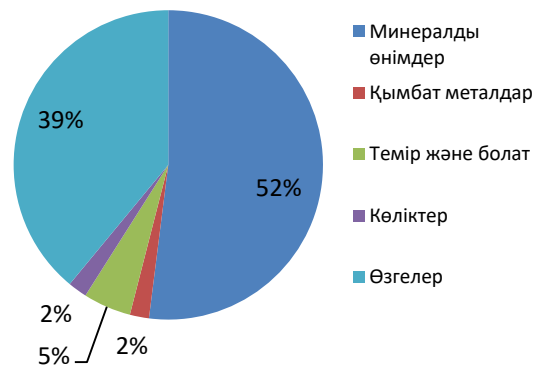
Энергия көздерінің әлемдік нарығындағы жағдай сондай-ақ қорландыру түрі туралы мұнай компанияларының шешімдеріне әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Мысалы, мұнай бағасының төмендеуі Австралияда қаржыландырудың баламалы түрлерінің тартымдылығының өсуіне ықпал етті. Ресеймен болған жағдайда, геосаяси жағдай шетелдік инвесторлар Ресей нарығынан кетіп, мұнай компаниялары қаражат тарту стратегиясын қайта құруға тура келді.

Талданатын елдер экспортының құрылымы, 2018ж.

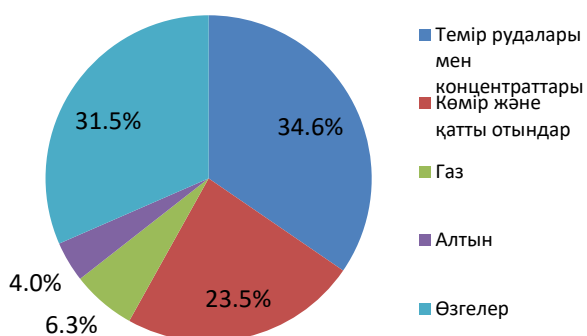
1-график. Қазақстан

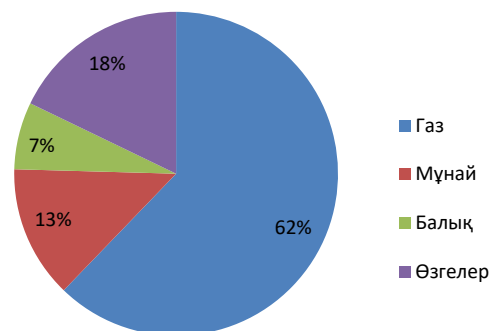
2-график. Ресей

3-график. Аустралия

4-график. Норвегия

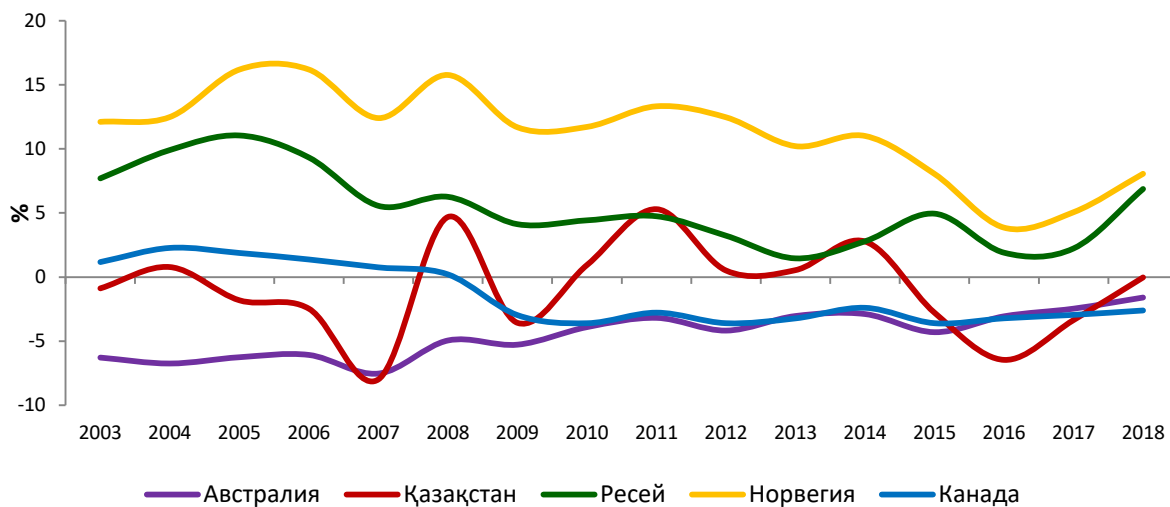

5-график. Канада

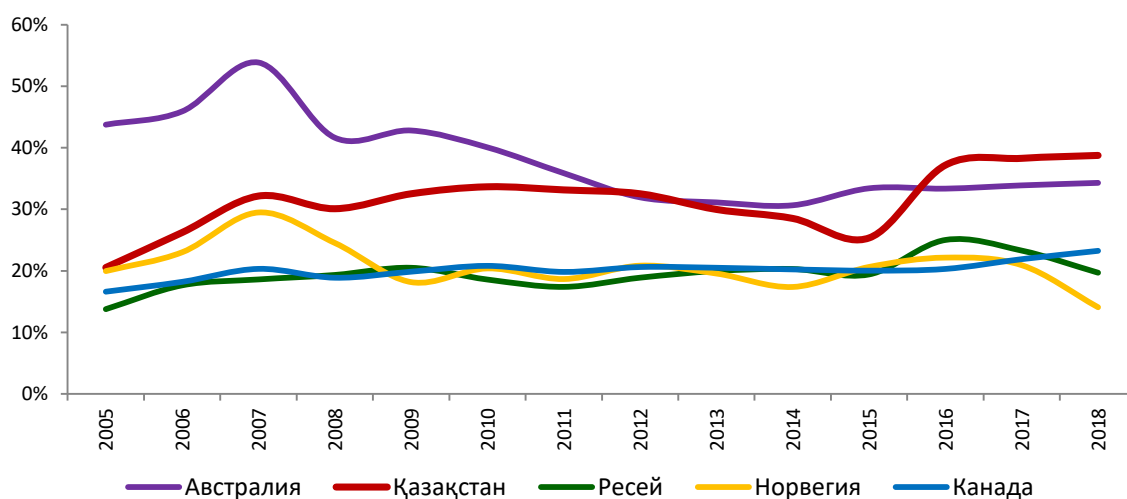

1-график. Ағымдағы шот, ІЖӨ-ден %-бен

2- график. Тауарлар экспортына төленетін инвестициялық табыстардың арақатынасы

3- график. Төленетін инвестициялық кірістер, ІЖӨ-ге %-бен

